

מראי מקומות- שבועות מ"ה

(א) אחת שבועת העדות- ע' בר"ן (כח: בדפי הרי"ף) שהביא להק' מהרשב"א דאיך שייך להוכיח דנשבע שבועת העדות בשקר במזיד, הרי אפי' אי איכא עדים קרובים ללוה או למלוה (וממילא אינם יכולים להעיד על הממון, ורק להעיד עליו דידע העדות ונשבע לשקר) דמתרו ב', הא דלמא אשתלי ל' ולא מזיד הוא. ואי במודה שהזיד, דידע ה' ולא העיד, ונשבע לשקר, הרי אין אדם משים עצמו רשע, והניח הרשב"א בצ"ע. והר"ן תי' דכל שהיה העדות קרוב כ"כ דא"א לתלות בו שכחה, בזה לא אמרי' דלמא אשתלי ל'. ועוד כ', דאף דאין אדם משים עצמו רשע, זהו רק לפוסלו לעדות, אבל לפסול עצמו לשבועה וע"י כן לחייב עצמו ממון, בזה הוי הודאת בע"ד כק' עדים וחייב.

(ד) הוא נשבע ונוטל והן נשבעין ונוטלין- ע' בבעל המאור (לג. בדפי הרי"ף) דכ' דמעיקר דין תורה הו"ל להחנוני ליקח בלא שבועה, ורק דחז"ל גזרו שישבע קודם שיטול. וא"כ, אם חשוד הוא ואינו יכול לישבע, אז הדין הוא דנוטל בלא שבועה (משא"כ היכא דמדדין תורה אינו נוטל, וחז"ל הקילו עליו לישבע וליטול, אז אם חשוד הוא אינו נוטל). אבל הרמב"ן שם חולק עליו, וכ' דבעה"מ טעה בהא דחנוני, וכ' הרמב"ן דכיון דהבעה"ב אומר איני יודע אם נתחייבתי, אז אפי' אם החנוני ברי הוא, מ"מ הא ברי ושמא לאו ברי עדיף להוציא ממנו (והוסיף הריטב"א [מד:]: דאפי' למ"ד בכה"ג חייב, כאן פטור, שהי' לו ליתן בסהדי, ומדלא עשה כן אפסיד אנפשי').

הקצות (צ"א, ב') בשם הש"ך (שם, ה') דלשון השו"ע שם משמע דהחנוני ישבע תחלה. וכ' הש"ך דכן נראה, דהא כששניהם אין נשבעין, הרי צריך הבעה"ב לשלם להפועלים ולא להחנוני, וא"כ יכולים הפועלים לומר דדלמא לא ישבע חנוני, וא"כ למה יהיו צריכים לישבע. וכ' הקצות דכל זה א"ש לשי' הרמב"ן בסוגיין, דדינו דפועל ליטול הוא מעיקר הדין, ודין החנוני ליטול הוא משום תקנה, משום דהו"ל איני יודע אם נתחייבתי. אבל לשי' בעה"מ ודעימי, א"כ דין חנוני מן התורה הוא כמו הפועלים, וא"כ אין הכרח שיהי' צריך החנוני לישבע תחלה, וא"כ נראה דיטילו גורל מי ישבע תחלה.

(ב) והחנוני על פנקסו כיצד, לא שיאמר לו כתוב על פנקסי וכו'- הק' בשו"ת הרא"ש (פ"ו, א'), כיון שלא הי' כוונת המשנה לומר דין חנוני בפנקסו ממש, א"כ למה באמת נקט לשון חנוני "על פנקסו", עד כדי כך דהי' צריך להאריך, לא שיאמר וכו'. וכ' להוכיח מכאן, דבאמת אנו סומכין על מה שכ' בפנקסו, וכגון שאמר החנוני דמצא שכתוב בפנקסו שנתן כך וכך לפועלים של פלוני. וא"כ, אף דעכשיו אינו טוען ברי, מ"מ כיון שכתוב בפנקסו כן, הרי זה כמו טענת ברי. וא"כ אם הבעה"ב ציוה לו ליתן לפועליו, וכ' על פנקסו שנתן להם, א"כ אזלי' בתר הפנקס [ולא אמרי' דטרוד בפועליו ויש להאמין לשבועת הפועל].

(ה) כיצד אלו ואלו באין לידי שבועת שוא- פרש"י דהיינו דאלו ואלו באין לב"ד, וביניהם יצא שבועת שוא. ועוד פי' הריטב"א לקמן (מז:), דיש שפירשו אלו או אלו, דודאי חד מינייהו בקושטא משתבע. ולגבי לשון "שוא" דנקט הגמ', הביא הריטב"א שם בשם רש"י דלשון שבועת "שוא" לאו דוקא, ושוא ושקר א' הם, ומשום דחומרא דשבועה דכתיב ב' לא ינקה כתיב שוא, לכן נקט שוא ג"כ הכא. ועוד פי' דכיון דלבן ננס לא ישבעו הפועלים, א"כ לדעתו הו"ל שבועה זו של הפועלים בחנם, ולכן נקט שהוא שוא.

(ג) הוא נשבע ונוטל והן נשבעין ונוטלין- כ' המגיד משנה (מלוה ט"ז, ה') שיש שלומדין ממתני' דה"ה בכל אדם שאומר לחבירו תן מנה לפלוני שאני חייב לו, אין הלה חייב ליתן להמלוה בעדים, ואם כפר בו המקבל, אין השליח חייב לשלם, כיון שעשה כדין. אולם יש מפרשים דדין מתני' דוקא בחנוני, אבל בשאר שליחות יהי' השליח צריך להביא רא' דנתנו, כיון שאנו מסופקים בעיקר הדבר אם עשאו או לא.

לכאור' אין שייך שבועה דפוגמת כתובתה וכו' לשבועה לגבות מן היתומין. ותי' דכוונת המשנה לומר דבכל הני נמי, אם מת המלוה, לא יפרעו היורשין אלא בשבועה. והכי קאמר, כשם שאין א' מאלו נפרעין בלא שבועה, כן היתומין אם פגמה כתובתה ומתה, או עד א' מעידה, בכולם צריכים היתומים לישבע שבועה שלא פקדונו אבא.

(ט) **מנלן, דאמר קרא ולקח בעליו ולא ישלם, מי שעליו לשלם, לו שבועה - כ' הר"ן (כה: בדפי הר"ף) דקרא יתירא הוא, דכבר משמע מרישא דקרא דלאחר שבועה לא ישלם, ואם אינו ענין לכאן, תנהו ענין למודה במקצת ועד א', דלא אמרי' דהנוטל ישבע ויטול, אלא הנתבע ישבע ויפטר. וכ' הרמב"ן דאולי עוד י"ל דכיון דבשבועה א' גילה התורה דנשבע ונפטר, ה"ה בכל שבועות. ועוד כ' דמסתבר דבשבועת עד א' פשוט דאינו נשבע ונוטל, דא"כ נמצא דע"י עד א' מוציאין ממון.**

(י) **תקנות קבועות שנו כאן - פי' הריטב"א, דהיינו גזולות ועקורות ממקומן (דהיינו דנעקרו מבעה"ב ושויהו אשכיר), מלשון הפסוק היקבע אדם אלקים, דקבוע לשון גזל.**

(יא) **וליתב לי' בלא שבועה - פי' תוס', דהו"ל כמו איני יודע אם פרעתין, דכיון דהי' ודאי חיוב וספק אם פרע, מעיקר הדין יהי' צריך לשלם (ואף דאומר הבעה"ב דלא שכת, מ"מ כיון דטרוד בפועליו, אמרי' רבנן דודאי שכת). אולם ע' בר"ן (כה: בדפי הר"ף) דכ' דלא אמרי' דהי' כאיני יודע אם פרעתין, דהא הוא טען ברי. וא"כ, אין קו' הגמ' דמעיקר הדין צריך ליתן להפועלים בלא שבועה. אלא קו' הגמ' הוא, "נהי דמדינא ודאי אפי' בשבועה לא שקיל, הוה לן לתקוני דליתב לי' בלא שבועה, שהרי נושא נפשו על שכרו, ושכרו מועט, ואיכא למיחש בכדי חייו, דהא איכא אינשי דפרשי משבועה, ואפי' בקושטא לא בעי לאישתבועי".**

(יב) **אי הכי, אפי' קצין נמי - פי' הר"ן (כה: -- כו. בדפיו), א"א בשלמא דמשום כדי חייו שדיוה אשכיר, משום הכי י"ל דכיון דמחלקותם הוא על הקציצה, א"כ אינו אלא על דבר מועט,**

(ו) **אלא הוא נוטל שלא בשבועה והן נוטלין שלא בשבועה - כך היא הגירסא לפנינו, אבל ע' בבעל המאור (ל. בדפי הר"ף) דכ' דגירסא הנכונה הוא שהוא נוטל בשבועה והן נוטלין בלא שבועה. וטעמא דמילתא הוא משום דטענת פועלים בריאה וחזקה יותר מטענת החנוני, שהפועלים החוב שלהם ודאי, והפרעון ספק אצלנו. והחנוני, החוב מעיקרו ספק אצלנו, לפיכך הוא נוטל בשבועה והן נוטלין בלא שבועה.**

(ז) **אמר לחנוני תן לי בדינר פירות, וכו' - פרש"י דישבע בעל הבית שבועת היסת. וע' בריטב"א (מח. דפי' בשי' רש"י במתני' דבבא זו של המשנה לא מיירי בשבועת הנוטלין כרישא דמתני', אלא עכשיו מדבר בשבועת הנפטריין. דהיינו, דבציור זו הם מודים דנתן לו הפירות, והנדון הוא רק על המעות, הבעה"ב אמר דנתן המעות, והחנוני אמר שלא נתן, הבעה"ב צריך לישבע שנתן, ונפטר עי"ז. והק' הריטב"א על מש"כ רש"י דזהו שבועת היסת, שהרי עדיין לא נתקנה שבועת היסת עד דורו של ר' נחמן, וכן הק' תוס' שם. וביאר הריטב"א דס"ל לרש"י דאף דלא תקנו חז"ל שבועה לכל כופר בכל, וזה הי' רק בדורו של ר"נ, אולם בזו של חנוני ושל שולחני תקנו שבועה לכופר הכל מפני תיקון העולם (וע' בתוס' שם מש"כ לפרש, ובמהרש"א בביאור דבריו). ולפי רש"י ר' יהודה פליג על הרישא, דס"ל לת"ק דבעה"ב ישבע, דלפי ר"י לא ישבע בעה"ב כלל, ולא תקנו חכמים בכה"ג שום שבועה. ורק בסיפא, דהנדון הוא על הפירות, בזה מודה ר"י דתיקנו חז"ל שבועה על החנוני, דאולי קיבל המעות ולא נתן הפירות. אבל ברישא, דאין דרך לקבל הפירות עד שיתן המעות, לא תיקנו חז"ל שיהי' הבעה"ב צריך לישבע שנתן המעות. וע"ש עוד מה שהק' על פרש"י, וכ' דהנכון לפרש (כפי' הר"ף) דבאמת מתני' כעין שבועת הנוטלין הוא, ע"ש באריכות בביאורו.**

(ח) **כשם שאמרו הפוגמת כתובתה וכו', וכן היתומין - הק' הרשב"א (מח.), למה לי למיתני כל הני לדמיון בעלמא, די להם לומר חד מינייהו. ועוד, איזה דמיון הוא זה בכלל,**

סברא של מגו. וא"כ, הרי לכאור' זהו קו' על שבועת השומרין, מה ענין זה לרב ושמואל, הרי זהו קו' בעלמא. והביא מהר"י מיגש לתרץ דודאי ס"ל לרבא שיש סברא דמגו, אלא דס"ל דלא אמרי' מגו אלא לאפטורי ממונא, אבל מגו לאפטורי משבועה לא אמרי'. וא"כ, כך הק' רבא, דאם אמרי' דמגו דהי' יכול לומר לא שכרתיך, ממילא נאמן לומר שכרתיך ופרעתיך, וממילא פטור משבועה, א"כ נמצא דמגו לאפטורי משבועה אמרי', וא"כ שבועת השומרים היכי משכחת לה, הרי לעולם י"ל מגו לאפטורי משבועת השומרים. ומה שתי' הגמ' דמשכחת לה במסירה בעדים או בשטר, כ' הר"ן דא"י אלא דחיי' בעלמא, דודאי מדינא לא אשתמיט שום תנא או אמורא במקום אחר לומר דלא שייך שבועת השומרין אלא בכה"ג. אלא ודאי מה דאמרי' שבועת השומרים הוא משום דאף דאיכא מגו, מ"מ מגו לאפטורי משבועה לא אמרי'. **אולם** הר"ן עצמו כ' דאין רא' מסוגיין דמגו לאפטורי משבועה לא אמרי', ד"ל דשאני הכא דמגו דשומרים אינו מגו גמור, דמגו דהעזה הוא, דלומר להד"ם הוי העזה, אבל לומר נאנסו אינו העזה כ"כ. וגם הא דרב ושמואל מגו דהעזה הוא, דיותר העזה לומר לא שכרתיך מעולם מלומר שכרתיך ופרעתיך, דזה לעולם יכולים לתלות דשכח מחמת טרדת הפועלים. וא"כ ע"ז הק' רבא, דאם אמרי' מגו כה"ג, א"כ שבועת השומרים היכי משכחת לה, דג"כ הוי מגו דהעזה. וע"ש שכ' בזה ליישב מה דקיי"ל כרב ושמואל, אף דקיי"ל דלא אמרי' מגו לפטור שבועה דשומרים, דכיון דשבועה זו אינה אלא מתקנה, א"כ אפי' מגו גרוע יכול לדחותה. **וע' ברא"ש** (סי' ג') דתמה על הר"י מיגש, אם מגו מהני, מה לי ממון מה לי שבועה. וע' **באבי עזרי** (טוען ונטען י"ד, ח' ט'), ד"ה ואשר יראה) דביאר סברת הר"י מיגש, דבעלמא דהצריכה התורה איזה רא', וכמו לענין ממון, לא הגדיר התורה מה חשיב לרא' בדינים אלו, רוב, או חזקה, או מגו, וכדו'. אבל בדינים דהתורה אמרה בפירוש דצריך שבועה, אז אמרה תורה דזהו הרא' דאנו צריכין לדין תורה כזה, וא"כ איך אנו יכולין להשתמש ברא' אחרת, הרי התורה

דהא שכרן של פועלים ידוע, וא"כ אין לתקן שישבע השכיר משום כדי חייו (שאי"ז חשיב כדי חייו, דדבר מועט הוא). אלא אי אמרת דעקרוה מבעה"ב ונתנו לשכיר משום טירדת בעה"ב, א"כ אפי' על קציצה נמי י"ל כן.

(ג) **אי הכי אפי' עבר זמנו נמי- כ' תוס' דאע"ג** דאין שייך אא"ב בקו' זו, אין לחוש לזה, כיון דעדיין לא פירש שום טעם. אולם הר"ן (כו. בדפי הרי"ף) פי' דאא"ב משום כדי חייו תקנו, א"כ י"ל דכל זה שייך על יום זה, דשכיר יום ביומו הוא כדי חייו. אבל אם תקנו משום טרדת בעה"ב, א"כ גם לאחר זמן יש לתקן כן, כדי שלא ילך הפועל בפחי נפש, דמהו החילוק בין עבר זמנו לתוך זמנו לטעם זה.

(ד) **גבי בעה"ב איכא תרי חזקי- העיר השטמ"ק** (ב"מ קיב.) בשם **הראב"ד**, למה לא חשיב ג"כ חזקת ממון של בעה"ב, ויהי' אז תרי חזקות כנגד תרי חזקות. ותי' דכאן הו"ל חזקה זו חזקה קלושה, דהא מידע ידע דהאי שכיר עביד לי' עבדת' ואיחייב לי' שכר, דהו"ל זה ג"כ כחזקה, ומש"ה לא חשיב לי' חזקת ממון.

(ט) **מתוך שיכול לומר לו לא שכרתיך מעולם, יכול לומר לו שכרתיך ונתתי לך שכר- הק'** **הרשב"א**, הרי בכל מקום לא אמרי' מגו אא"כ הטענה שהי' יכול לטעון יפה מטענה שטען. אבל כאן, הרי עדיף הוא לומר דשכרו ופרעו, דאז יאמרו השומעין או דפרעו, או דשכח מחמת טרדת הפועלים וסובר שפרעו, אבל אם אומר דלא שכרו כלל, יחזיקו אותו השומעין והפועלין בשקרן גמור. והביא מר' **יונה דתי'** דגם בטענת פרעתיך איכא העזה, וא"כ אם הי' רוצה לשקר, הי' אומר לא שכרתיך, אע"פ דבטענה זו איכא העזה יותר. ועוד הביא מר' **האי דכיון דאין חיובו של בעה"ב מן הדין**, אלא מן התקנה, משום חשש שכחה בסבת טרדא, אף אנו נעמידנו על דינו כל שיש בו איזה מגו, אע"פ דהמגו לא טוב כ"כ.

(טז) **א"כ, שבועת שומרין דחייב רחמנא היכי משכחת לה- הק' הר"ן** (כו. בדפי הרי"ף), מהו קו' הגמ', האם לא סבר רבא דאיכא

הצריך בירור דשבועה דוקא. ומה שהק'
הרא"ש הוא, דסכ"ס כל השבועה הוא לברר
הספק דאי' בממון, ואם המגו מהני בממון,
איך לא מהני בשבועה. וע"ז תי' האבי עזרי
דאפי' אם לא בא אלא לברר הספק של הממון,
מ"מ בכה"ג אמרה תורה דלא מהני שום
בירור אחרת, רק שבועה, ע"ש עוד שהאריך
בזה.